

Kaszparian Anna

Akinek nincs füle

I.

Mikor az ember napokig böjtöl és hallgat, belső falai leomlanak. Mindent érezni kezd, sűrűn és egyszerre, és úgy érzi, ha mindezt nem mondhatja el azonnal, akkor meggyullad. Érti, hogy mindent akar, és ekkor ráébredhet, hogy a mindennél kevesebbel beérni nem érdemes. A mindennél kevesebb, az semmi.

A művész érzülete ez, és aki időnként nem válik eggyé a végletekkel, az nem művész, de talán nem is eléggé ember.

És az ember így vagy úgy, de mindent akar: Istent, vagy önmagát Istennel összetévesztve minden mást.

A dolog tehát így áll:

Ha elfordul Istentől, önmaga rabja lesz.

Ha Istent szolgálja, fölszabadul.

Mennyi filozófusnak és egzegétának beletört már ebbe az agya. Micsoda abszurdum! – kiáltozzák. Értetlenkednek, csodálkoznak, felháborodnak és elborzadnak. Megdöbbennek őket a nagy kérdések, mert évezredek óta mással sem foglalkoznak, mint az emberfeletti emberesítésével, és ami rosszabb, Isten emberesítésével. Nem értik a viccet, nem értik, hogy bűn és szabadság nem emberi mértékek. Nem értik, hogy Isten nem emberi mérték. Nem értik, hogy érthetetlen, és hogy éppen az volna abszurd, ha nem volna az.

(Akinek ez problémát jelent, olvasson Indiát. Vagy legalább, könyörgöm, Hérakleitoszt. Máskülönbem nem fog menni.)

Tehát ez, és a teodícea bárgyúsága. – De mit feleljen Isten annak, aki még a kérdést is rosszul teszi fel?

De még tovább: akiben még felmerül kérdés, az nem érett a válaszra.

A misztikusok tudják ezt.

És a németség.

Van egy bonmot, talán Reuchlin jegyzi. Valamelyik filozófus kinyilatkozta-

tásért könyörög Istenhez, aki már épp szólalna meg, de Mihály megállítja és azt mondja: hagyjad, Uram, hiszen látod, hogy német.

Isten pedig hallgat.

De hallgat Európa is. Vagy talán csak visszahallgat Istennek?

Ki kezdte a játékot?

II.

A mostani Európa, gondolom, Ábrahámmal kezdődik. Ábrahám hallgatott Istenre, ami emberként nem volt könnyű, de végül célba ért, mert értette a viccet. Értette, hogy nem érteni kell, mert ami felfoghatatlan, azt nem kell érteni. (Ezt később Kierkegaard is felismerte, de érteni már nem értette: csodálkozta, túlmagyarázta, a filozófiához akarta lerontani.)

Utána, mondhatnánk, többé-kevésbé működött a dolog: Mózes, törvények, államalapítás, satöbbi.

Pedig dehogy: mikor Isten a jelenlétével vezetett bennünket, méltatlankodtunk, és amíg a szomszéd hegyen hozzánk beszélt, mi bálványokat faragtunk.

Nem csoda, ha ezután úgy találta, van jobb dolga is, és csak prófétákon keresztül tartja velünk a kapcsolatot.

De aztán, mondjuk így, eljött személyesen is: Krisztus jött, meghalt, majd föltámadt – és ezzel elmagyarázta a viccet.

És Európa azóta sem érti.

III.

Az egyik legnemesebb próbálkozás újabban a protestáns Rudolf Ottoé. Otto gazdag szellemi családfával bír: Pál, Luther, Kant, Platón, Schleiermacher, Kierkegaard, s talán a német idealisták, hogy csak a legfontosabbakat nézzük.

(Egyébként a poént – egyik oldaláról – már Kant is elmagyarázta, és ennél tökéletesebb jelenség nincs és nem is lesz soha: az elme megfejtí, hogy ami az elme fölött van, az az elme számára fölfoghatatlan – s mindezt németül!) Tehát Otto, Kierkegaard-hoz hasonlóan szakítani akart úgy a németséggel, mint a filozófiával és a racionalizmus egyeduralmával. És pontosan úgy mint Kierkegaard, erre ő sem volt képes, és ugyanúgy a ráció csapdájába esett az irracionálist szónokolva, és ugyanúgy filozófussá lett és ezek miatt

aztán pontosan ugyanúgy német maradt, mint Kierkegaard, aki csakis annyiban nem volt német, hogy dánnak született és volt humora.

(Már egyébként az sokat elmond Ottoról, hogy szerinte Pál volt az, aki Krisztust a legmélyebben megértette. Mintha ugyan János nem is létezett volna. De ezt most hagyjuk.)

Mondani sem kell, hogy Otto munkája a csendben és árnyékban működő nagyságok eszméjének fősodorba emelése, illetve ennek kísérlete. Terézé, Böhméé, Eckharté (akinek, részben, könyvecskét is szentel, de csak hogy Shankara ellenében fölemelje), Keresztes Jánosé, de lamblikhoszé és a többi teurgistáké is, és talán nem nagy hiba Ficinót még idehozunk.

Otto irracionális vallási élménye, a numinózus megegyezik a misztikus élménnyel, a buddhisták sunyatájával, s nemcsak minden valamire való vallásban megjelenik, de azok fundamentuma: az Istennel való személyes és közvetlen kapcsolat, a kulturális és verbális modalitásoktól független, szubjektív, nyers élmény. Kierkegaard és Ábrahám munkája ez, ám egy világot látott, huszadik századi modern emberé, aki már legalább valamennyire képes kilátni Európából. Otto mindent akart.

És hát Rudolf Otto helyzete meglehetősen bizonytalan. Főművén kívül másról nemigen ismerik, de az máig hivatkozási alap, közben többnyire mégis figyelmen kívül van hagyva. Idézgetik, de nem nagyon tudnak vele mit kezdeni, mert nem tudnak az élménnyel mit kezdeni, és mert maga Otto sem tudott az élménnyel igazán mit kezdeni. Kierkegaardhoz hasonlóan tudta, mi a poén, de szintén Kierkegaardhoz hasonlóan nem értette, de nem értette még annyira sem, mint a dán, mert még a nevetésig sem jutott el. Aki igazán érti, már nem nevet rajta. Otto még ennek előtte megragadt; az ő osztályrésze, amint Goethe-é, a borzadály, a döbbenet és a csodálkozás.

Mert amiről Otto szól, az a borzadály, a döbbenet és a csodálkozás és a lenyűgözöttség és a megrázkódtatás és az ezekhez fűzött lábjegyzet és kommentár, egyetlen kimerevített pillanat, a lélek sötét éjszakájának pillanatfelvétele, a magyarázhatatlan magyarázatának letagadhatatlanul német és európai kísérlete. Ahogyan Kierkegaard és Nietzsche és Schelling és Hegel és Schopenhauer, úgy Otto is mindent akart, de a mindent németül akarta, ezért aztán nem kapott szinte semmit.

Otto már nem úgy gondolkodik, mint bármelyik protestáns teológus, de

még nem tud úgy keresztény lenni, mint akár Simone Weil bírt. Ám ha ennél többet ért volna el, nem lett volna belőle tudós, és a vallástudomány és a filozófia és a teológia az ő hatását nélkülözve maradt volna, s akkor ezekben már olyan kevés lenne a lényegből, hogy feléjük nézni sem volna érdemes. – De nem mintha a műveltségen és ismeretszerzésen és szórakozáson kívül ezeknek most is sokkal nagyobb tétje volna.

A vallástudományt és a többi ateistákat nyilván említeni sem érdemes, de mikor lett az Istenről való beszéd (teológia), amely eleve mindent birtokolt, természetlen locsogássá?

(E kérdést persze csak tréfából tehetjük fel, hiszen ahol van Isten, ott teológiának helye nincsen.)

De mi lett a filozófiából, amely mindent akart és mindent meg is kapott? Pithagorasz, Hermész, Empedoklész, Parmenidész és Plótinosz – akit ma zseblámpával kell keresni – isteni bölcsek voltak, az utánuk következők jobbára értelmes emberek, ma pedig szakértőink és történészeink vannak, akik nem képesek már tudni, hanem csak kételkednek.

Bár tudnák Husserl és követői, hogy amiről ők szólnak, arról szólnak a buddhisták is! De nem tudják – mert csak olvastak, saját élményük pedig nincsen. Olykor fel is háborodnak, hogy őket a buddhizmussal összemosni hogyan merészelik. De az élményben, a gondolkodás kikapcsolása után keletkezett térben ugyan mi és mivel volna összemosható?

Szinkretizmussal az él, aki ostoba, félni pedig az fél tőle, aki még nem jutott a gondolatok mögé – pedig a fenomenológiát éppen erre találták ki, és Európa éppen a fenomenológiával bizonyította be, hogy képtelen az igazságot kifejező módszert kidolgozni. A fenomenológiai redukció fenomenológiai extenzióvá vált, s mint ilyen, önmaga legtökéletesebb karikatúrája, aminél tökéletesebb csupán ennek a túlhadart rémálomnak a pszichológiával való összemosása, a dasein-analízis, amelynek már a nevéből is egy bizonyos mértékű megelégteliséggel bíró ember a hasát fogja a röhögéstől.

Nem kevésbé mulatságos az sem, amikor a csakis lineárisan gondolkodni képes vallási egzegéták és száraz szemű filozófusok „misztikus spekulációkkal” kapcsolatos aggályokat fogalmaznak meg. A legnagyobb spekuláló vádolja spekulációval azt, aki tapasztal! Mintha a kétely vádolná kétkedéssel a bizonyosságot, vagy mintha a hamisság hamissággal az igazat. Bolondító,

mert valóban bolondság, és nevetséges és meghökkentő, mégis véresen szomorú és kétségbeejtő, és még sincs benne semmi meglepő: a hamisság hamisság-természetű, és ontológiai helyzeténél fogva egyetlen céloka az igazság elfedése. Ennek módszere pedig az, hogy magát állítja az igazság helyébe, az igazságot pedig hazugsággal vádolva nevetségessé igyekszik tenni.

Valójában a misztika a legkevésbé rejtélyes dolog a világon, mert közvetlen élményben részesít, és az úgynevezett filozófia és az úgynevezett teológia azok, amik mind a bölcsességtől, mind Istentől a lehető legtávolabbi sötét útvesztőkbe vetik az embert. És ez az abszurd, nem a misztika.

A világ fordítva van, és csak az nem veszi észre, aki maga is fejre állt vele együtt.

Bámulatos tehát és megdöbbenő és elborzasztó, hogy Európa az élményhez mennyire tehetségtelen. De ne hazudjunk el, Otto és még a kőhideg Schopenhauer is beszél extázisról és üdvösségről, ám mintha maguk előtt sem mernének kiejteni ilyesmi szavakat, lábjegyzetekbe suttojják és oldalhossznyi német mondataikba rejtik őket, ám attól félniük nem is kell, hogy olvasóik fölfedezzék: Dante egész könyvet írt ezekről, mégsem vette észre senki.

Marad a borzadály és az irtózat, isten haragjának (orgé theou) mozdulata és a horrorkrisztusság teológiai a boldogság-természetű időtlenség (sat-cit-ananda) helyett, és marad a szüntelenül híguló, kommentáló fecsegés az elcsöndesedés helyett.

Mit sem tudunk az extázisról, és csak az irtózatban látjuk meg a szentet.

Mindennek oka pedig az ember.

Mert végül is nem Isten hallgat, hanem az ember. És az ember úgy hallgat, hogy megállás nélkül beszél, s ebben a nagy monológjában nem hallja, hogy Isten a csönddel szólítja meg.

És ezt hányszor elmondták már.

IV.

Pedig nekünk, Ábrahámmal ellentétben nem kellene feláldozni semmit. Ígéretekben rég nem hiszünk, amiben hiszünk, a magunk hübrisze amit a markunkban szorongatunk. De még a kezünket sem kéne fölemelni, csak hagyni, hogy a szél a homokot kifújja az ujjaink közül.

A vicc az, hogy a semmit látjuk mindennek, és hogy semmit nem kéne ten-

nünk azért, hogy minden a miénk legyen, és pontosan erre nem vagyunk képesek, és mindezen még nevetni sem tudunk, mert a poén az, hogy már ennyire sem értjük a viccet.

És ez a megdöbbentő és a bámulatos és elborzasztó.

Tehát nem az a kérdés, hogy Isten miért hallgat, hanem az, hogy mi miért nem.

Mert nem a szentség az, ami elkülönült, hanem körülöttünk van fal, mert Európa a szomorú bolond, aki befalazta önmagát.

ef ZÁMBÓ ISTVÁN: I love kerékbilincs – 2006

